

HEGYI DOLORES

HELLÉNIZMUS KELETEN

⌘
KRONOSZ

Hegyi Dolores

Hellénizmus Keleten

HEGYI DOLORES

HELLÉNIZMUS KELETEN

KRONOSZ KIADÓ

Pécs, 2013

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2013-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-65-8

© Hegyi Dolores

© Kronosz Kiadó

Harmatta János emlékének

TARTALOM

11/ ELŐSZÓ

13/ BEVEZETÉS

15/ I. A SELEUKIDÁK HELLÉNISZTIKUS ÁLLAMA

17/ 1. ALEXANDROS ÖRÖKSÉGE ÉS AZ „UTÓDOK”
OSZTOZKODÁSA

17 / Viták az államszervezetről – 22 / Seleukos és Antigonos konfliktusa – 23 / Seleukos, Babylón satrapése – 25 / Seleukos külpolitikai sikerei – 25 / I. Seleukos Nikatör, a basileus (Kr. e. 305–281) – 27 / I. Seleukos győzelme Démétrios makedón király felett – 30 / A kis-ázsiai görög városok Seleukos uralma idején – 33 / I. Antiochos Sótér (Kr. e. 281–261). A syriai örökösödési háború és a galata háborúk – 39 / A Ptolemaiosok kis-ázsiai birtokainak megszerzése. II. Antiochos Theos (Kr. e. 261–246) – 41 / A Seleukidák kis-ázsiai és keleti pozícióinak megrendülése II. Seleukos Kallinikos (Kr. e. 246–226/5) alatt – 45 / III. Seleukos Sótér Keraunos (Kr. e. 226/5–223) küzdelmei I. Attalos ellen.

46/ 2. A HÓDÍTÓ POLITIKA SIKEREI ÉS KUDARCAI

46 / III. Nagy Antiochos (Kr. e. 223–187) trónra lépése. Molón lázadása. Kísérlet Koilé-Syria megszerzésére – 48 / Kis-Ázsia pacifikálása – 49 / III. Antiochos keleti hadjárata (Kr. e. 212–205) – 52 / III. Antiochos és V. Philippos makedón király szövetsége – 54 / Kedvezmények a görög városok számára – 57 / III. Antiochos európai tervei. Összeütközése Rómával – 66 / IV. Seleukos Philopatör (Kr. e. 187–175) erőfeszítései a birodalom anyagi gondjainak enyhítésére – 69 / Az utódlás kérdése.

IV. Antiochos Epiphanés (Kr. e. 175–164) – 71 / A Rómával kötött barátsági szerződés megújítása – 72 / A kapcsolatok újrafelvétele a görög városokkal – 72 / Egyiptom megszállása – 75 / Vallási-politikai viták Judeában. A Makkabeusok lázadása – 78 / Lysias „gyámkodása” a kiskorú V. Antiochos Eupatór (Kr. e. 164–162) felett – 79 / Belviszály Judeában I. Démétrios Sótér uralkodása (Kr. e. 162–150) idején – 83 / Alexander Balas (Kr. e. 150–145) és Ammónios rémuralma.

85 / 3. RÓMA ÉS PARTHIA KÖZÖTT

85 / Összeütközés a terjeszkedő parthus állammal. Trónharcok 145 és 125 között – 88 / Zavargások Judeában. Simon Makkabeus – 89 / VIII. Ptolemaios kísérlete Syria megszerzésére. V. Seleukos Philopatór (Kr. e. 125) és Alexander Zabinas (Kr. e. 125–123) – 90 / Testvérháború VIII. Antiochos Epiphanes Philométór Kallinikos Grypos (Kr. e. 123–96) és IX. Antiochos Philopatór Kyzikénos (Kr. e. 114/3–95) között – 91 / Judea felemelkedése – 92 / Trónviszály X. Antiochos Eusebés Philopatór, VI. Seleukos Epiphanés Nikatór, I. Philippos és XI. Antiochos között – 93 / Lázadás Judeában III. Démétrios Eukairos korában – 94 / Harcok a nabateusok ellen I. Philippos és XII. Antiochos Dionysos Epiphanés Philopatór Kallinikos (Kr. e. 87–84) alatt – 94 / Tigranés armeniai király fennhatósága (Kr. e. 83–69). XIII. Antiochos Asiaticus.

96 / 4. AZ ÁLLAMSZERVEZET

96 / A királyi udvar és a központi apparátus – 98 / A birodalmi közigazgatás – 104 / Az állam anyagi erőforrásai – 109 / A földbirtok rendszer – 129 / „Szabad” városok és a tartományi rendszer Kis-Ázsiában

140 / 5. A SELEUKIDÁK VALLÁSPOLITIKÁJA

140 / Az uralkodó-kultusz kialakulása – 152 / A Seleukidák és a keleti szentélyek

173 / II. HELLÉN KÖZÖSSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK
A „TAUROSÓN TÚL”

175 / 1. KOILÉ SYRIA

185 / 2. BABYLÓNIA

194 / 3. AZ IRÁNI TARTOMÁNYOK

220 / 4. HYRKANIA

222 / 5. MARGIANA

224 / 6. SOGDIANA

225 / 7. BAKTRIA

233 / 8. ARACHÓSIA

242 / 9. ARMENIA

251 / VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

263 / RÖVIDÍTÉSEK

264 / A SELEUKIDÁK ÉS A PTOLEMAIOSOK URALKODÁSI ÉVEI

266 / NÉVMUTATÓ

ELŐSZÓ

A *hellénismos* görög kifejezés, használatát a Kr. e. második századtól fogva tudjuk nyomon követni. A második Makkabeus-könyv szerzője a *hellénismos* „csúcspontjának” (*akmé*) tekintette a jeruzsálemi görög tornacsarnok, a *gymnasion* felépítését és a Zeus-kultusz bevezetését, vagyis a görög életmód és vallás meghonosítására tett kísérletet.

A „Hellenismus” kifejezés, mint történelmi kategória J. G. Droysentől származik. Droysen, aki *Geschichte des Hellenismus* (1836) című, háromkötetes munkájában nem határozta meg pontosan, mit is ért „Hellenismus” alatt, a hellénizmus korának a makedón hódítástól a római hegemonia kialakulásáig terjedő időszakot tekintette. A hellénizmus történeti szerepét abban látta, hogy megteremtette a kereszténység elterjedésének földrajzi kereteit, és egyben az új vallás eszmei előkészítőjévé vált. A későbbi kutatók a hellénizmust a „keveredés” vagy „összeolvadás” különböző szinonimáival jelölték. Mai ismereteink szintjén a hellénisztikus kultúrával kapcsolatban aligha beszélhetünk valamiféle egységről, inkább egy egymásmellettségéről van szó, amely feltételezi bizonyos kölcsönhatások érvényesülését a görög és a különböző keleti kultúrák között.

A Közel- és Közép-Kelet népei hosszabb-rövidebb ideig annak a hellénisztikus államnak a kötelékébe, vagy legalábbis ellenőrzése alá tartoztak, amely a Seleukida-dinasztia uralma alatt állt. Ebben a kötetben egyfelől ennek a hellénisztikus államnak a kialakulását, szervezeti felépítését és a fennmaradásért folytatott küzdelmét kívánom bemutatni, másfelől szeretném feltérképezni azokat a főleg tárgyi emlékeken alapuló ismereteinket, amelyek egyértelműen bizonyítják a hellén közösségek jelenlétét az ókori Kelet térségében, továbbá a hellén kultúra hatását és továbbélését a seleukida fennhatóság megszűnése után is.

Munkám nem készülhetett volna el egy segítőkész család támogatása nélkül. Hálámat ezúton is szeretném kifejezni családnak minden egyes tagjának. Külön köszönet illeti férjemet a kézirat szövegének gondozásáért.

Budapest, 2013. szeptember 1.

Hegyi Dolores

BEVEZETÉS

Kr. e. 312. október elején, a makedón újév napján egy új időszámítás, az ún. Seleukida éra vette kezdetét, melyet néhány évvel később Babylóniában is bevezettek. Minthogy a babylóni újév április elejére esett, az új időszámítás kezdetét itt visszamenőleg 311. április elejére tették. Az új éra kezdete egy rendkívül heterogén államalakulat születésnapja volt, mely III. Alexandros makedón uralkodó, azaz Nagy Sándor egykori birodalmának keleti részén jött létre, s legnagyobb kiterjedése idején magába foglalta a Helléspontostól Indiáig terjedő, különböző népek által lakott területeket. Az állam létrehozója III. Alexandros egykori hadvezére, Seleukos, Antiochos fia. Utódai, a Seleukidák több mint kétszáz évig uralkodtak, igaz, egyre kevesebb sikerrel. Appianos szerint (Syriaca 70 § 368) a Seleukidák uralma kétszázharminc évig tartott, ha pedig az arméniai király, Tigranés fennhatóságát is beleszámítjuk, akkor ehhez még tizennégy évet kell hozzáadni. Eszerint a történetíró, aki nyilvánvalóan Alexandros halálától számította az eseményeket, a Kr. e. 79/78. évre tette az önálló syriai királyság megszűntét. Valójában Tigranés uralma Kr. e. 69-ben ért véget, s ezután következett még XIII. Antiochos Asiaticus rövid, pontosan nem datálható uralma. A terület csak Kr. e. 64-ben lett római provincia.

E több mint kétszáz év alatt a Seleukida Birodalomra állandó külső nyomás neheztelt, hiszen nem csupán a keleti népek támadásainak volt kitéve, hanem a hellénisztikus Egyiptom, Makedónia és Róma hódító törekvéseivel is szembe kellett néznie. Emellett ki kellett építeni egy közigazgatási szervezetet, amely nem hagyhatta figyelmen kívül a helyi hagyományokat sem.

A Seleukida Birodalom létrejötte természetszerűleg a hellének és a különböző keleti népek lazább-szorosabb együttélését eredményezte. E századokban kezdődött meg egy átfogó gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális folyamat, amelyet ma hellénizmusnak szoktunk nevezni.